

سخن سردبیر

علی دیوانداری ^{ID}

استاد، گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: divandari@ut.ac.ir

ای کارگشای هر چه هستند
ای بر ورق تو درس ایام
در صنع تو که آمد از عدد بیش
از ظلمت خود رهایییم ده

نام تو کلید هر چه بستند
از آغاز رسیده تا به انجام
عاجز شده عقل علت اندیش
با نور خود آشنایییم ده

مواجهه پژوهشگر با روش‌شناسی و نظریه

علوم طبیعی و اجتماعی با مسئله‌ها آغاز می‌شوند. علم برای حل این مسائل، به‌طور کلی همان شیوه‌ای را به‌کار می‌گیرد که عقل سلیم مورد استفاده قرار می‌دهد؛ یعنی شیوه آزمون و خطا. دقیق‌تر بگوییم، این همان روش آزمون راه‌های حل مسئله و آنگاه کنار گذاشتن راه‌های غیرواقعی، به‌مثابه راه‌های اشتباه است. در اینجا فرض بر آن است که ما با شمار زیادی از راه‌های تجربی سروکار داریم. راه‌ها یکی پس از دیگری به‌کار گرفته و سپس کنار گذاشته می‌شوند؛ بنابراین اولین مرحله، پرداختن به مسئله مدنظر است. این مسئله یا مشکل زمانی پدید می‌آید که نوعی اختلال به‌وجود آید. اختلال یا از نوع انتظارهای فطری یا انتظارهایی است که از طریق فرایند آزمون و خطا کشف یا آموخته شده است. مسائلی که علم مدیریت با آنها روبه‌رو است، متعدد و متنوع‌اند. این طیف گسترده مسائل از رفتار رهبران و کارکنان سازمان‌ها گرفته تا پویایی‌های صنعت و بازار، پیوسته بررسی و کندوکاو می‌شوند. روش‌شناسی‌ها و نظریه‌ها، ابزارها و امکاناتی هستند که پژوهشگران برای درک مسائل و ارائه راه‌حل‌ها استفاده می‌کنند. نتایج کاربست روش‌ها و نظریه‌ها می‌تواند به ارائه راه‌حل‌های سودمند برای حل مسائل و به بسط نظریه‌ها منجر شود.

پژوهش‌هایی که به توسعه نظری علم مدیریت معطوف هستند، یک قاعده فرایند منطقی را دنبال می‌کنند. توسعه هر دو دسته از نظریه‌های توصیفی^۱ و نظریه‌های تجویزی^۲، مبتنی بر این قاعده فرایند منطقی است. اجزای این فرایند در جدول زیر آمده است.

مراتب	مراحل نظریه‌های توصیفی	مراحل نظریه‌های تجویزی
۳	تعیین رابطه و هم‌بستگی	تعیین علیتها
۲	مقوله‌سازی بر اساس خصوصیت پدیده‌ها	مقوله‌سازی برحسب شرایطی که ممکن است در آن واقع شویم
۱	مشاهده، توصیف و سنجش پدیده‌ها	مشاهده، توصیف و سنجش پدیده‌ها

1. Descriptive theory

2. Normative /prescriptive theory

هنگامی که سیر این فرایند منطقی از تشکیل اجزای استدلالی آغاز می‌شود و جزئیات حاصل از مشاهده به توصیف و سنجش و سپس به ایجاد مقوله‌ها و در نهایت به تعیین هم‌بستگی‌ها و علیت‌ها می‌انجامد، پژوهشگر برخورد استقرایی را در پیش می‌گیرد. پیامد این عمل، نیل به تصدیق هم‌بستگی‌ها و علیت‌های موجود در روابط میان پدیده‌هاست. هم‌بستگی‌ها و علیت‌های بنا شده، ملاک‌های تازه‌ای را در دسترس پژوهشگران قرار می‌دهد تا با قیاس‌گیری آنها به پیش‌بینی رفتار پدیده‌ها بپردازند. نظریه‌های هنجاری با گنجاندن عنصر شرایط و موقعیت در سطح مقوله‌سازی، به نحو متفاوتی با روابط پدیده‌ها برخورد می‌کنند. پژوهشگرانی که به‌دنبال وضع نظریه‌های هنجاری هستند، در مرحله مقوله‌سازی، آن شرایط و موقعیت‌هایی را مدنظر قرار می‌دهند که مدیران ممکن است خود را در آن بیابند. آنها برای پرداختن به عنصر ناهنجاری یا عامل نامتعارفی^۱ می‌پرسند؛ آن چه شرایطی بود که وقتی مدیران در آن واقع شدند، موجب شد سازوکار علی به نتایج متفاوتی منجر شود؟ این امر به پژوهشگر این امکان را می‌دهد که شرحی اقتضایی از علیت ارائه کند و نشان دهد چگونه و چرا سازوکارهای علی، به نتایج متفاوت در شرایط متفاوت منجر می‌شود.

از اینجا پیداست که صحت و توانایی توصیف و تجویز نظریه‌ها تا چه اندازه به قوت و دقت روش‌شناسی‌ها گره خورده است. با این حال، رهایی پژوهشگر از سیطره و سمت‌وسوهای روش‌ها، می‌تواند به معرفت بهتر کمک کند؛ چرا که تنها اصلی که مانع پیشرفت نمی‌شود، این است: همه چیز ممکن است.

منابع

- پوپر، ریموند کارل (۱۳۸۳). *زندگی سراسر حل مسئله است*، (شهریار خواجهیان، مترجم). نشر مرکز.
- پوپر، ریموند کارل (۱۳۸۹). *اسطوره چارچوب در دفاع از علم و عقلانیت*، انتشارات طرح نو.
- فایرابند، پائول (۱۳۷۵). *بر ضد روش طرح نظریه‌آنارشیستی معرفت* (مهدی قوام صفری، مترجم)، انتشارات فکر روز.
- فایرابند، پائول (۱۳۹۹). *استبداد علم* (محسن خادمی، مترجم)، پگاه روزگار نو.

References

- Carlile, R.P. & Clayton, C.M. (2004). *The Cycles of Theory Building in Management Research*, *HBR Working Papers*.

استناد: دیواندری، علی (۱۴۰۱). سخن سردبیر: مواجهه پژوهشگر با روش‌شناسی و نظریه. مدیریت بازرگانی، ۱۴(۲)، ۱۹۷-۱۹۸.

© نویسنده

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۵/۱۵

مدیریت بازرگانی، ۱۴۰۱، دوره ۱۴، شماره ۲، صص. ۱۹۷-۱۹۸

ناشر: دانشکده مدیریت دانشگاه تهران